

יד
מהר"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
פינחס
תמוז ה'תשע"ד ב'שכ"ה
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

עת צרה היא ליעקב, וזכות התורה מגינה ומצילה מן האויבים.
שמונה הוכחות וראיות למנהג אבותינו הק', לאמירת "ויושע" בעמידה
ובהיכל פתוח בעת צרה, וכפילת הפסוק תיפול עליהם וגו' שלש פעמים.
השלמה בעניין דברי בעל האיגרות משה לגבי הנקודות שבתורה, וכן לגבי
קרי וכתוב.
התחלת תשובת מרן שליט"א לשואל בעניין ההיתר שנתן לעשיית הפלה
במקרה חמור מסויים, והאם הפלת עובר הוא איסור מדאורייתא או מדרבנן.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור במערכת קול הלשון – 388
מספר השיעור בדיסקים – 263

השיעור מוקדש

להצלחת ידידנו הרב אוהד בן הרב שמעון נהרי יצ"ו
ובני ביתו,
ולהצלחת בנו ה"ה שילה בן הרב אוהד הי"ו.
המקום ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה,
אבי"ר.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הרב אוהד בן הרב שמעון נהרי יצ"ו ובני ביתו, ולהצלחת בנו ה"ה שילה בן הרב אוהד הי"ו. המקום ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה אכ"ר.

עת צרה היא ליעקב, וזכות התורה מגינה ומצילה מן האויבים.

אנו מצפים ומייחלים, לקיום ייעוד הבטחת הנביא, צום הרביעי וצום החמישי וגו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים וזכריה ח', י"ט. בע"ה, ימי הצומות וזעקתם, ייהפכו לימים של-שמחה. צום הרביעי, זהו שבעה עשר בתמוז. וצום החמישי, זהו תשעה באב. הימים האלו, יהיו כשני ימים טובים, יו"ט ראשון ויו"ט אחרון, ובאמצעם כנראה יהיו ימי חול המועד. כך ישנם המפרשים. בעז"ה, אנו מצפים לראות את ישועת ה' בקרוב, אכ"ר.

כעת אנו נמצאים בשעת צרה, עת צרה היא ליעקב וממנה יושע [ירמיהו ל', ז]. עוד לפני שהתחילו ימי בין המצרים, וכבר התחילו הצרות, רח"ל. אולם צריכים לדעת, כי כאן בעיר בני ברק ת"ו, אנחנו סמוכים ובטוחים על הבטחת 'אותו זקן', הגאון הצדיק החזון איש זצוק"ל, אשר מוסרים בשמו, כי בעיר בני ברק ת"ו, לא תיפול פצצה ח"ו. הדבר כבר הוכח במשך עשרות שנים, וברוך ה', לא נשמעו כאן אסונות מן הסוג הזה. ועל אף שהיו כל מיני שמועות, בזמן מלחמת המפרץ, כי נפל טיל סקאד בקצה המערבי של העיר בני ברק, אבל בסוף התברר, שהדבר היה על הגבול. דהיינו, הטיל נפל בעיר רמת גן, ולא בעיר בני ברק. ברוך ה'. בני ברק מליאה תורה ומצוות, זכות התורה תגן על כולנו, אכ"ר. ובפרט כעת, כאשר אנו עוסקים בתורה, בבית הגדול והקדוש הזה, בבית המדרש "פעולת צדיק" בעיר בני ברק. י"י שומרנו, י"י צילנו, על יד ימינינו.

לכן אני מודיע מראש, כי אם תהיה אזעקה ח"ו, אנו נמשיך את השיעור כרגיל. ואם ישנם כאלה, אשר בכל זאת הם חוששים, מפני שישנם חילוקי דעות בעניין זה, ישנם הסוברים אחרת, שבכל זאת יש חובת שמירה, או פחדים שמא יגרום החטא ח"ו, לכן מי שירצה, ישנו בצד 'חדר מוגן'. החדר הפנימי כאן מצד שמאל, הוא החדר המוגן ביותר, ומצדו השני יש חדר מדרגות. אבל בעז"ה, מצידנו השיעור ימשיך כרגיל, חבי כמעט רגע עד יעבר זעם [ישעיהו כ"ו, כ]. ה' יעזור. החדר שנמצא בצד, זהו חדר מוגן, ואולי גם המטבח שעל ידו. אלו החדרים הפנימיים ביותר.

בכל אופן, נחננו בידהו ובשמו בוטחים ומתוך הדיואן. איננו בוטחים, על היירוט של כיפת ברזל. פי ירט הדרך לנגדי [במדבר כ"ב, ל"ב]... הפשט הוא, כי התעוותה הדרך. אולי משמים נפלה בפייהם המלה "יירוט", לרמוז בזה, כי הקב"ה אומר, אל תסמכו על שום דבר, אלא רק עלי. אך ורק בשם ה'. אני כבר אעוות לו את הדרך, שלא יפול במקום יישוב, אלא בשטח פתוח, או יסתובב לים, וכדומה. ובעז"ה אנחנו בוטחים, כי המקום ברוך הוא ישמרנו ויצילנו, אכ"ר.

אנחנו נוהגים כאן בבית הכנסת וביהמ"ד פעולת צדיק, כבר במשך כמה ימים, אומרים בתפילה את 'זיושע' בעמידה. בימות החול, וק"ו בשבת. ובעז"ה כעת בסוף השיעור, נעשה את התפילה להפרת עצה, עם תקיעת שופרות. והעיקר שצריכים לדעת, כי הדבר הוא כמו שנאמר, ויזעקו אל י"י בצר להם ממצקותיהם יושיעם [תהלים ק"ו, י"ג]. כנראה, לא לחנם המציאו את המלה 'אזעקה', שזהו מלשון זעקה. אמנם חושבני, כי אין מלה כזאת, אבל בכל אופן הדבר אינו לחנם. אזעקה היינו, אזעק ה"א. אזעק אל ה' יתברך. ובאותו הזמן, אם ח"ו קורה מצב כזה, אדרבה, צריכים להתעורר ולהתפלל בכוונה יתירה, וללמוד יותר בעמקות, וי"י צבאות יגן עליכם ועלינו ועל כל ישראל, אכ"ר.

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: אם הדבר נאמר בישיבה, זהו מצב קצת רדום, והלא צריכים להתעורר. אפילו כלפי הקב"ה כתוב בדרך משל, "יקום" אלהים יפוצו אויביו [תהלים ס"ח, ב']. אעפ"י שאין חובה מצד הדין לעמוד כאשר פותחים את ההיכל, וכן הוא מנהגינו (דלא כאשכנזים), אבל עכ"פ בנדון דידן המקובל הוא לומר זאת בעמידה. אמנם בד"כ, בשירת הים אנחנו יושבים. אבל במצבים האלה, אנו פותחים את ההיכל לפני אמירת זיושע, וכל הקהל עומדים על רגליהם, עד סוף השירה. דהיינו הלכו ביבשה בתוך הים'.

אבותינו היו עושים זאת כך, לאו דוקא בתפילה. אמנם אנחנו, בלאו הכי אנו אומרים זאת בתפילה, לאחר הזמירות, ועושים כך. אבל אצל אבותינו, כאשר הם עשו 'עצרת תפילה' באופן מיוחד, גם אז הם אמרו את זיושע בעמידה. דהיינו, הם אמרו מזמורי תהלים, סליחות, וגם את זיושע. אבל מאחר והדבר כבר נמצא גם כן בתוך סדר התפילה, ממילא עושים זאת כך. אומרים את השירה בהתעוררות רבה ממש, מלה במלה, באופן מרגש מאד.

בכל אופן, ישנה כאן שאלה. הרי כידוע, הדבר הזה אינו מקובל בשום קהילה בעם ישראל, אלא רק אצלנו התימנים. וישנם השואלים אותנו, מהו המקור לכך? ומה הטעם? אמנם, אין לנו מקור לעניין זה. אבל כך הוא מנהג אבותינו מדורי דורות, והדבר מקובל בכל קהילות תימן, בהסכמת כל הרבנים, אין פרץ ואין יוצאת. מנהג ישראל תורה הוא. ואעפ"י שאיננו יודעים, מהו המקור המפורש לעניין זה, אבל עכ"פ עלינו להבינו. שהלא לכאורה, מקומה של-שירה, הוא לאחר שניצלים מן הצרה, ולא מלפני כן?

הרי המשנה במסכת תענית [פרק ג' משנה ט'] אומרת, היו מתעניין, אם היתה תענית על עצירת גשמים ח"ו, וירדו להם גשמים וכו',

שמונה הוכחות וראיות למנהג אבותינו הק' לאמירת "זיושע" בעמידה ובהיכל פתוח בעת צרה, וכפילת הפסוק תיפול עליהם וגו' שלש פעמים.

מנהג אבותינו בדינו, כי בעת צרה מאויביו הקמים עלינו, לצערינו זה כבר נהיה מנהג, כך היא המסורת בדינו, משום ש'בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם'. סגולה בטוחה הנהוגה אצלנו התימנים, בחונה ומנוסה, שאומרים את 'שירת הים' בעמידה. ישנם על כך סיפורי נסים ונפלאות, כי בזכות שאמרו בתפילה את שירת הים בעמידה כשהיכל פתוח, בהתרגשות ובהתעוררות ובקול רם, וחוזרים על הפסוק תפל עליהם אימתי ופחד [שמות ט"ו, ט"ז] שלש פעמים, בסופו של-דבר הקב"ה איבד את כל צוררינו ואויביו הקמים עלינו. [יותר מאוחר כשנמשכה והתגברה המלחמה, הנהגנו בס"ד לכפול אז פסוקים נוספים, כדלקמן בשיעור מוצש"ק מסעי ה'תשע"ד. יב"ן].

ברצוני לבסס את המנהג הזה, כיון שלכאורה ישנה כאן שאלה. הרי הסגולה הזאת, של אמירת זיושע, היא לפני שקורה הנס. ואילו ביציאת מצרים, הם שרו את שירת הים, לאחר קריעת ים סוף. כמו שנאמר, וזשע יי' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וגו' [שמות י"ד, ל'], ולאחר מכן, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת וגו' [שמות ט"ו, א']. כלומר, לאחר שטבעו המצרים וחילם בים סוף, לאחר מכן שרו את שירת הים. א"כ, מה המקום לאמירת שירה, לפני שקורה הנס?

ברצוני להביא, כי בעניין זה ישנן לפחות שמונה או עשר ראיות, כי השירה יכולה להיאמר עוד מלפני שקרה הנס. דהיינו, בכדי להראות שאנו בוטחים בהקב"ה שיקרה לנו נס, לכן אנחנו שרים עוד מלפני שהדבר קרה.

שאלה מהקהל: אם עושים זאת בישיבה, הדבר גורע?

ויצאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב, ובאו בין הערבים וקראו הלל הגדול. לא שמענו, כי יגידו הלל, לפני שיקרה הנס, אלא רק לאחר שקורה הנס.

אמנם, ישנם כמה מושגים. הלל, שירה, הודאה. אלו מושגים נרדפים. שיר, ושבת, הלל, וזמרה, ברכות, והודאות. אולם חושבני, כי למרות שישנם הבדלים דקים, בהגדרות המושגים הללו, אולם בכל אופן, הכל הוא דבר אחד.

חז"ל [שמות רבה כ"ג י"ב] דורשים על הפסוק, אָז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לְאֹמֶר וְגו' [שמות ט"ו, א], מה הפירוש 'לאמר'? הדבר בא להגיד, שנהיה אומרים לבנינו, ובנינו לבניהם, שיהיו אומרים לפניך כשירה הזאת, בעת שתעשה להם נסים. כלומר, לאחר שכבר קרו הנסים, אומרים את השירה. וכהנה וכהנה, מצינו בכמה מקומות. א"כ לכאורה, הדבר צריך הסבר.

בסייעתא דשמיא, מצאתי כי ישנו מקור נפלא למנהגנו זה, עפ"י מה שכתוב במכילתות, במכילתא דרבי ישמעאל, ובמכילתא דרשב"י, וכן במדרש הגדול. מובאים שם כמה פירושים על הפסוק, יְיָ יִלְחֶם לָכֶם, וְאַתֶּם תִּתְּחַרְשׁוּן [שמות י"ד, י"ד]. רבי אומר, דהיינו רבינו הקדוש, רבי יהודה הנשיא אומר, כי זהו בלשון תמיהה. כלומר, משה רבינו אומר לעם ישראל, י"י ילחם לכם, ואתם תחרישוין? בתמיהה. דהיינו, אין לכם לשתוק. בני ישראל שואלים את משה רבינו, מה עלינו לעשות במצב הזה? אומרים חז"ל כך, רבי אומר, י"י ילחם לכם, המקום יעשה לכם נסים וגבורות, ואתם תהיו עומדין ושותקין? אמרו ישראל למשה רבינו, משה, מה עלינו לעשות? אמר להם, אתם תהיו מפארים ומרוממים, ונותנין שיר ושבת וגדולה ותפארת למי שהמלחמות שלו. כעניין שנאמר, רוממות אל בגרונם' (תהלים קמט), ואומר רוממה על השמים אלהים על כל הארץ כבודך' (שם נ"ז), ואומר

י"י אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן' (ישעיה כ"ה). באותה שעה, פתחו ישראל פיהם ואמרו שירה, 'אשירה ליי"י כי גאה גאה'. הרי משה רבינו ע"ה, מעודד את עם ישראל ואומר להם, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֵל הָעֵם אֵל תִּירָאוּ, הַתִּיַצְבוּ וּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת יְיָ וְגו' [שמות י"ד, י"ג]. אולם, תשבחו את הקב"ה, כבר מעתה. בכדי להראות, כי אנו בטוחים ונשענים בישועת ה', עוד מלפני שקרה לנו הנס.

אמנם, אי אפשר היה להגיד דברים, אשר עדיין לא קרו, שהרי אינם ידעו את מה שיהיה בעתיד, א"כ הם היו נביאים, והם אמרו זאת ברוח הקודש. א"כ צ"ל, כי אף שהם אמרו את המלים מן הפסוק, אשירה ליי"י כי גאה גאה, אבל מסתבר שלא אמרו אז את סוף הפסוק, סוס ורוכבו רמה בים. דהיינו, הם אמרו רק את הדברים, אשר היו יכולים להתאים, לזמן שלפני הנס. כגון, ימינך י"י נאדרי בכח, י"י איש מלחמה י"י שמו, תערוץ קמיד, תרעץ אויב, וכדומה. אלו דברים, אשר מתאים לאמרם, עוד מלפני שקרה הנס. ולאחר מכן, כאשר כבר קרה הנס, הם אמרו את השירה במלואה. דהיינו, הם הוסיפו דברים נוספים, לאחר שראו בעיניהם את הנסים והנפלאות. אבל כבר מראש, הם שיבחו ופיארו את הקב"ה. כך רבי אומר.

ולפני כן כתוב במכילתא וגם במדרש הגדול כך, ר' מאיר אומר, י"י ילחם לכם, אם כשתהיו עומדים ושותקין, י"י ילחם לכם, ק"ו כשתהיו נותנין לו שבת. מסתברא, כי רבי מאיר, אינו חולק על עניין זה. אלא שלפי דבריו, משה רבינו לא אמר להם זאת במפורש, אלא שיבינו זאת לבד מעצמם. לפי דבריו נראה, כי זה אינו בלשון תמיהה. אלא כפשוטו, י"י ילחם לכם, ואתם תחרישוין. אם כאשר אתם שותקים, הקב"ה עושה לכם נסים, ק"ו כאשר אתם משבחים. וממילא, הם הבינו זאת מעצמם, וכך הם עשו. כך הדבר מפורש, גם במדרש לקח טוב.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מלחמה, וכמובן שהכל הוא בעוונותינו הרבים, ממילא אנו אומרים את השירה בצורה הזאת, בכדי שהדבר יהיה לכפרת עוונות.

אולם, לא מסתבר לומר, כי זאת היא הסיבה, משום שלא ראיתי שאומרים זאת אז בשמחה. אמנם מהרי"ץ אומר, כי זאת סגולה לכפרת עוונות, לכל אדם ובכל זמן, לומר את השירה בכוונה ובשמחה רבה, כאילו באותה שעה הוא בעצמו יצא ממצרים. אולם לא נראה, כי הציבור אומר זאת בשמחה מיוחדת, אלא שאומרים זאת בהתעוררות. אם כן מסתבר, כפי הטעם הראשון שאמרנו.

זאת הראיה הראשונה למנהגנו.

ראיה שנייה, הרי ישנו פסוק מפורש, מְהִלָּל אֶקְרָא יְיָ וּמְאִיבֵי אוֹשַׁע [שמואל ב' כ"ב, ד']. וכן בתהלים י"ח, ד'. לא כתוב ההיפך, 'מאויבי אושע', ואז 'מהולל אקרא יי'. אלא, כבר מראש, אני מהלל את ה', וזאת סגולה כי אושע מאויבי. כבר רש"י [בתהלים שם] מפרש כך בהדיא, אף לפני התשועה אני מהלל, לפי שבטוח אני שאושע מאויבי.

ראיה שלישית, מהנוסח 'על הנסים' שאנו אומרים בחנוכה ופורים, כשם שעשית עמהם נסים וגבורות, כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת. וההמשך הוא, ועל כולם יי אלדינו אנו מודים לך, כפי הנוסח שלנו. לכאורה, כיצד אפשר להודות מעכשיו על העתיד? כאשר אנו אומרים, 'כשם שעשית עמהם נסים וגבורות', ובפורים הנוסח הוא 'פלא ונסים', 'כך עשה עמנו וכו', ועל כולם אנו מודים לך'. המשמעות היא, כי אפילו על העתידות, אנו מודים לך כבר מעכשיו. 'על כולם' היינו, אנו מכלילים את הכל, גם מה שהיה אז, וגם מה שתעשה עמנו בעתיד, על כולם אנו מודים לך. א"כ מכאן ראיה, כי אפשר וצריך להודות כבר מעכשיו, על הנס שיהיה בעתיד.

אם כן, זהו מה שאנחנו עושים. אומרים את השירה, עוד מלפני שקרה לנו הנס. בכדי להראות, כי אנו בטוחים בכך, שהקב"ה יעשה לנו נסים ונפלאות. לכן אנו אומרים, 'זיושע יי' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים'. יש להבין כי המלה 'מצרים', היא רק כמשל וכדוגמא. דהיינו, מעין מה שהיה ביציאת מצרים, הקב"ה יכול לעשות לנו גם עתה. ובפרט, כי המלה 'מצרים', היא מלשון מיצר. כמו שנאמר, מִן הַמִּצָּר קָרָאתִי יְיָ וַתִּהְיֶה קוֹיִת, ה', וכן עַל הַצָּר הַצָּר אֶתְּכֶם [במדבר י', ט'].
ובאמירת הפסוק תפל עליהם אימתי ופחד, אנו מבקשים, כי הקב"ה יתן פחד בליבם, שלא יגזרו עלינו גזירות רעות. וכן בהמשך בפסוק, בְּגִדְלֵי זָרוּעַף יָדְמוּ כְּאֶבֶן, אנו מבקשים, כי הם יאבדו לנצח, וכו'. אפשר להסביר זאת בעוד כמה אופנים. ובהמשך הפסוק, עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ יְיָ, עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנִּיתָ, לכאורה יש כאן כפל לשון. ואכן בחז"ל, ישנם כמה פירושים על עניין זה. אבל לענייננו, הדבר מתפרש, גם על העבר, וגם על העתיד. דהיינו, 'עד יעבור עמך יי', זהו בעבר, כלומר ביציאת מצרים. והפסוק 'עד יעבור עמך יי' קניית', המדובר על כעת, כלומר בזמנינו. הפסוק הראשון, הוא לשעתו. והפסוק השני, הוא לכל הדורות, עד ימות המשיח. וכן מתבארים שני הפסוקים שלאחר מכן, תִּבְאָמוּ וְתִטְעֲמוּ גוֹי, יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד.

א"כ, ישנה כאן ראיה עצומה, למנהג שלנו.

כפי שאמרת, ברצוני לבסס את המנהג הזה, ותכף תבינו את הסיבה לכך.

לכאורה, היינו יכולים לומר, כי ישנה סיבה אחרת לאמירת 'זיושע'. הרי מהרי"ץ זיע"א מביא בעץ חיים [ח"א דף כ"ד ע"א] בשם השל"ה, כי אמירת השירה בכל יום בכוונה ובשמחה רבה, כאילו אותה שעה גם הוא יצא ממצרים, היא סגולה נפלאה לכפרת עוונות. א"כ יכול להיות, כי כיון שאנו נמצאים במצב כזה, בעת

וצרה שלא תבא עליהם לישראל, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן. בפשטות משמע, כי על כל פרק ועל כל צרה, הם היו אומרים הלל. וזאת בכדי להראות, כי אנו כל כך בטוחים בהקב"ה, שיעשה לנו כחסדו הגדול.

זוכרני, כי לפני שלושים שנה בערך, באחת המלחמות, כבר אינני זוכר איזו מלחמה זאת היתה, כל כך הרבה מלחמות כבר עברנו רח"ל, אבל המדובר לפני כשלושים שנה, ערכו 'עצרת תפילה' בעיר ראש העין, והיגעת לי לשם. לפני התפילה, עמד אחד מן הרבנים הזקנים ואמר כך, 'אנחנו בטוחים בהקב"ה שיעשה לנו נסים ונפלאות, אבל צריך צעקה. תכינו את השופרות'. והתחיל לומר 'אל מלך יושב על כסא רחמים מתנהג בחסידות', אמרו את י"ג מדות. ובית המדרש שם, וְתִהְיֶה לְחֶרֶדַת אֱלֹהִים [שמואל א' י"ד, ט"ז]. כל הציבור התעורר מכך, תקעו שופרות מימין ומשמאל, מלפנים ומלאחור, וברוך ה'. אהה, היכן אותם הזקנים הצדיקים? שהיו עם כזאת יראת שמים ואמונה בה? איזו ירא"ש, איזו אמונה, איזה בטחון חזק.

מדוע אני אומר זאת? ראיתי כי בספר עמק ברכה ובדף קכ"ד קכ"ה, הוא מביא דבר חידוש, בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל. אולי לפי"ז יהיה מובן, מדוע הדבר אינו מקובל בעדות האחרות. כיון שלדעתו אכן לא שייך לומר שירה, לפני שקרה הנס. וז"ל, הנה מו"ר הגאב"ד דבריסק (שליט"א) [זצ"ל] אמר בשם אביו מרן הגר"ח הלוי ז"ל, דיש לעיין, אם יבוא הנביא בשם ה', ויאמר שהשם יעשה לישראל נס. או אם ימצא מי שיהיה לו בטחון גמור בה', בטחון של מאה אחוזים, שבהחלט יעשה השם לו נס. אם ראוי לומר בכה"ג את השירה, מיד קודם הנס, ולצאת בזה יד"ח שירה?

זאת חקירה. והוא פשט זאת כך, ואמר, שזהו ביאור הכתוב בתהלים [י"ג, ו'] וְאֲנִי בַּחֲסָדָךְ בְּטַחְתִּי יָגַל לִבִּי בִישׁוּעָתֶךָ. פירוש, אף שיש לי בטחון הגמור בישועתך, בזה רק יגל לבי

ראיה רביעית, מהגמרא במס' פסחים ודף קי"ז ע"א, ת"ר, הלל זה, מי אמרו? מי אמר בפעם הראשונה את ההלל, לפני דוד המלך? רבי אליעזר אומר, משה וישראל אמרוהו, בשעה שעמדו על הים. הם אמרו, לא לנו י"י לא לנו (תהלים קט"ו, א'). משיבה רוח הקודש ואמרה להן, לְמַעַנִי לְמַעַנִי אַעֲשֶׂה (ישעיהו מ"ח, י"א). אם כן, בשעה שעם ישראל עמדו על ים סוף, הם אמרו כך, 'לא לנו י"י לא לנו', אלא תעשה למען שמך הגדול והקדוש, ותציל אותנו מן המצרים. הדבר היה, כאשר הם עמדו על הים, ולא כאשר הם כבר עברו את הים. אמנם ישנו לשון בגמ' שם, כתוב בשם שמואל, שהם אמרו זאת 'בשעה שעלו מן הים'. אבל כאן כתוב, 'בשעה שעמדו על הים'. כפי שכתוב גם אח"כ בהמשך, רבי יהודה אומר, יהושע וישראל אמרוהו, בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען. רבי אלעזר המודעי אומר, דבורה וברק אמרוהו, בשעה שעמד עליהם סיסרא. ר' אלעזר בן עזריה אומר, חזקיה וסיצתו אמרוהו, בשעה שעמד עליהם סנחריב. רבי עקיבא אומר, חנניה מישאל ועזריה אמרוהו, בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע. רבי יוסי הגלילי אומר, מרדכי ואסתר אמרוהו, בשעה שעמד עליהם המן הרשע. א"כ, 'עמד' היינו, בשעת הצרה. כבר אז אמרו הלל. אכן בהתחלה מבקשים ואומרים, 'לא לנו י"י לא לנו', אבל אח"כ כתוב 'כי לשמך תן כבוד וגו', 'למה יאמרו הגויים וגו', 'ואלד'ינו בשמים כל אשר חפץ עשה'. מצד אחד, זאת בקשה, אבל מאידך ישנם גם שבחים.

זאת ראיה רביעית, שאומרים הלל, עוד קודם שקרה הנס. אמנם הדבר אינו מתאים לדעת הרשב"ם שם, אשר נדחק קצת ומסביר, כי 'עמדו' היינו, לאחר שהם כבר עברו. אולם לא ניכנס כעת לכך.

גם בהמשך הגמ' שם כתוב, חכמים אומרים, נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק, ועל כל צרה

נאמר בדברי הימים [ב' פרק כ"ג, בזמן יהושפט מלך יהודה, ויהי אחריכן באו בני מואב ובני עמון ועמהם מהעמונים על יהושפט למלחמה. ויבאו ויגידו ליהושפט לאמר בא עליך המון רב מעבר לים מארם והנם בחרצון תמר היא עין גדי. התקבצו שם צבא גדול. וירא ויתן יהושפט את פניו לדרוש לי"י. מפני שיהושפט נתקף פחד. צבא כזה גדול, אשר בא להילחם כנגדם, התעורר לדרוש את ה' בתפילות ובתחנונים. ויקרא צום על כל יהודה. ויקבצו יהודה לבקש מי"י גם מפל ערי יהודה באו לבקש את י"י. באו כולם לבית המקדש, קיבוץ לתפילה. ויהושפט עומד לפני כולם ומתפלל, ויאמר, י"י אלהי אבותינו, הלא אתה הוא אלהים בשמים ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך פח וגבורה וגו'. ישנה כאן אריכות. ועתה הנה בני עמון ומואב והר שעיר, אשר לא נתתה לישראל לבוא בהם, בבאם מארץ מצרים, פי סרו מעליהם ולא השמידום. אנחנו עשינו להם חסד, כאשר ישראל בא לארץ ישראל, לא נלחמנו איתם, וכעת הם לא זוכרים לנו את החסד שריחמנו עליהם, ואדרבה עכשו הם באים להילחם עלינו. והנה הם גמלים עלינו, לבוא לגרשנו מירשתך אשר הורשתנו. אלהינו הלא תשפט בם, פי אין בנו פח לפני ההמון הרב הזה הבא עלינו, ואנחנו לא נדע מה נעשה פי עליך עינינו. וכל יהודה עמדים לפני י"י, גם טפם נשיהם ובניהם. כל יהודה באו מהכפרים ומכל המקומות, סביבות ירושלים, כולם התקבצו לבית המקדש, ויהושפט נשא תפילה להקב"ה.

ויחזיאל בן זכריהו בן בניה בן יציאל בן מתניה הלוי מן בני אסף, היתה עליו רוח י"י בתוך הקהל. נמצא נביא בתוך הקהל, אשר תוך כדי ההתקבצות הזאת, שרתה עליו הנבואה. ויאמר הקשיבו כל יהודה וישיבי ירושלים והמלך יהושפט, פה אמר י"י לכם, אתם אל תיראו ואל תחתו מפני ההמון הרב הזה, פי לא לכם המלחמה פי לאלהים. מחר רדו עליהם, הנם

בישועתך. אבל מתי אשירה לי"י? פי גמל עלי. לאחר שגמל עלי, והיינו לאחר הנס, אז אשירה לו. שזהו דין בשירה על הנס, שאין אומרים השירה אלא לאחר הנס עכ"ד.

בעל עמק ברכה, דן בעניין זה, והתפלאותי לראות, כי הוא מביא את הפסוק שאמרנו מקודם, וכותב כך, וממה שפרש"י בתהלים [פ"ח פסוק ד'] על הפסוק מהולל אקרא י"י ומן אויבי אושע, וז"ל בהלולים אקראנו ואתפלל לפני תמיד, כלומר לפני התשועה אני מהללו, לפי שבטוח אני שאושע מאויבי עכ"ל. אין סתירה מזה, למה שכתבנו, דאין אומרים שירה קודם הנס. דהכא, אין זה בתור שירה והלל אמרו לפני התשועה, אלא בתור תפילה. כדכתיב, מהולל אקרא י"י, בהלולים אקראנו ואתפלל לפניו, כדפרש"י. וכדין תפילה, שצריך לומר שבח והלל קודם בקשת צרכיו, כדאיתא בע"ז [דף ח'] לעולם יסדר שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל. לפי דבריו, אין ראיה מדברי רש"י, כיון שההלל אינו מדין שבח, דהיינו לומר שירה על הנס, אלא מדין תפילה. כלומר, שלפני התפילה, אומרים הלל.

כמובן שהדבר דחוק מאד, כיון שמרש"י לא משמע כך. רש"י אומר, אף לפני התשועה אני מהללו, לפי שבטוח אני שאושע מאויבי. זאת הסיבה, שאני מהלל את ה'. לפי דבריו, הפירוש אינו כן, אלא כיון שאני מתפלל, א"כ ישנן הלכות, כיצד מתפללים? ישנו סדר מסויים לתפילה. בהתחלה צריך לומר שבח, ואח"כ בקשה, ואח"כ הודאה. אבל רש"י לא אומר כך. אלא, שאני משבח אותנו, בגלל שאני אושע. זאת הסיבה לאמירת ההלל.

ישנה ראיה נוספת מעניינת למנהגנו, וזאת הראיה החמישית. אמנם, כבר בעבר כתבתי אותה [בנפלאות מתורתך פ' בשלח, אשר עודנו בכתובים], אולם כעת אני רואה, כי גם בעל עמק ברכה דן בכך.

עלים במעלה הציץ, ומצאתם אתם בסוף הנחל פני מדבר ירואל. לא לכם להלחם בזאת, התיצבו עמדי וראו את ישועת יי' עמכם יהודה וירושלם אל תיראו ואל תחתו מחר צאו לפניכם ויי' עמכם.

יהושפט שומע זאת, ויקד יהושפט אפים ארצה, וכל יהודה וישבי ירושלם נפלו לפני יי' להשתחות ליי'. ויקמו הלויים מן בני הקהתים ומן בני הקרחים, להלל ליי' אלהי ישראל, בקול גדול למעלה. אמרו הלל בקול רם. וישפיעו בבקר ויצאו למדבר תקוע וגו', הם יצאו למלחמה. ויעץ אל העם ויעמד משדרים ליי', ומהללים להדרת קדש בצאת לפני החלוצים, ואמרים הודו ליי' פי לעולם חסדו. ובעת החלו ברנה ותהלה, נתן יי' מארבים על בני עמון מואב והר שעיר הבאים ליהודה וינגפו.

נמצא א"כ, כי הם אמרו הלל, על הבשורה שהנביא בישר להם. למרות שבפועל, עדיין לא היתה המלחמה, הם רק התכוונו למלחמה. אולם כאשר הם שמעו, כי הנביא מבטיח להם ישועה, כבר אז הם היו מהללים את ה'. בכדי להראות, כמה הם בטוחים בישועת ה', כבר אז הם היו משבחים את הקב"ה, עוד לפני שאפי' ישנו ניצוץ והתחלת הנס. הרי כל הנס היה רק למחרת, כמ"ש בסופו של דבר, ויהודה בא על המצפה למדבר, ויפנו אל ההמוץ, והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה. שלושה ימים, הם רק היו בוזזים את השלל, ויהיו ימים שלושה בזזים את השלל לא הספיקו לאסוף את הכל, פי רב הוא וגו'.

לכאורה זאת ראיה נוספת, כי מהללים ומשבחים את הקב"ה, עוד מלפני שקרה הנס.

אבל בעל עמק ברכה אומר חילוק, בין שירה, לבין הודאה. לפי דבריו, מה שהיה כאן, זאת אינה שירה, אלא רק הודאה. וז"ל, דזה לא היה

בתורת שירה על הנס, דהא אין אומרים שירה קודם הנס, אלא בתורת הודאה אמרוהו. אולם הוא בעצמו, נשאר על כך בצ"ע, דבמכילתא פר' בשלח, מונה זה בין העשר שירות שנאמרו בעולם, משמע דבתורת שירה אמרוהו.

אם כן אנחנו אומרים למסקנא, זאת ראיה לשיטתנו, וזוהי הראיה החמישית. ואמנם יש ליישב לדידיה, לפי מדרש תנחומא שם אות י', שמוציא את יהושפט ומכניס שה"ש אשר לשלמה. וע"ע מ"ש בס"ד בנפל"מ ע"פ אז ישיר משה ד"ה ומזה. יב"ן].

בספר שיחות הרש"ד פינקוס [על חנוכה עמי ק"ן] הוא כותב כך, מפורסמים הם הדברים שהביא הגאון רבי אריה פומרנציק זצ"ל בספרו עמק ברכה, בשם מרן הגר"ח מבריסק זצוק"ל, על הפסוק ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה ליי' כי גמל עלי [תהלים י"ג, ו'], כי מדת הבטחון שיש לאדם בחסדו של הקב"ה, מועילה וגורמת לו שיהא ליבו מלא גילה. אך שירה, אינה קיימת, אלא לאחר שישועת ה' כבר נעשתה. הבטחון בישועה העתידה לבוא, עדיין אינו מאפשר לומר שירה. זהו היסוד שראינו מקודם, והוא מדייק זאת מן הפסוק, 'אשירה ליי' כי גמל עלי'.

זהו דבר חידוש. אף אחד מן המפרשים, אינו מסביר כך. ולפי שיטתנו, אנחנו יכולים לומר, כי פירוש הפסוק הוא ההיפך. דהיינו, 'אשירה ליי', כי גמל עלי'. כלומר, אני שר לה, כיון שאני בטוח שהוא יעשה לי חסד, וכאילו הוא כבר גמל עלי'. הגר"ח מבריסק, אינו יכול לבוא ולהגיד דרשה, אשר חז"ל לא אמרו אותה. אי אפשר להביא פסוק, ולהוציא ממנו דבר הלכה. ובפרט, שאפשר לפרש את הפסוק בצורה האחרת. בכל אופן, כך הוא אמר. ואנן בדין אומרים, שאין דבריו מוכרחים כלל.

שאלה מהקהל: וכי אין ההלכה שצריך להחזיק זאת ביד בשעה הברכה?
תשובת מרן שליט"א: אכן צריך להחזיק זאת ביד, אבל אין הדבר מעכב.

כותב הרש"ד כך, שירה על נס שייכת למציאות הנס, כמו שהברכה שייכת לעצם האכילה. שהרי ודאי, שאף מי שיש לו בטחון גמור בקב"ה, שתכף ומיד יקבל לחם לאכול, ועל סמך זאת יפתח ויברך המוציא לחם מן הארץ, תהיה ברכתו ברכה לבטלה, שהרי הברכה אינה על שמחת הלחם, אלא על הלחם עצמו. צריך חפצא של לחם. אבל אם אין לחם, על מה אתה מברך? ממילא, זאת ברכה לבטלה. וצריך שהלחם יהיה לפניו, ויאחזנו בימינו, ואז יברך עליו.

אם כן הוא שואל, מה מועיל דברי נביא? מה חילקת בכך? וכי מה עוזר הנביא? הרי גם אם הנביא אומר כך, הלא עדיין הדבר אינו קרה במציאות? כך גם בהלל ושירה על הנס, לא שייך שיאמרוהו, עד שהנס יהיה קיים לפניו, ולא יועיל בזה בטחון גמור בקב"ה. אלא שא"כ לכאורה, גם א"צ להועיל בזה דברי נביא, שהרי מו"ס עדיין הישועה לא נמצאת. לפי דבריו, כפי שהברכה חלה על לחם של ממש, כך גם השירה צריכה לחול על נס של ממש. אבל בנ"ד, הרי עדיין לא קרה הנס, והישועה עדיין לא התקיימה. א"כ מה יועיל התירוץ, כי אם ישנו נביא, דברי נביא שאני? אמנם הנביא הבטיח זאת, אבל בפועל עדיין לא קרה הנס, הוא יהיה רק למחרת, בעוד כמה שעות, א"כ על מה היא השירה? הרי היא צריכה לחול, על דבר של ממש?

ישנה כאן אריכות גדולה בנושא זה, והחילוק שלו הוא, כי ישנם שני סוגי הבטחות. וז"ל, אמנם נראה, שיש ב' אופנים בנבואת נביא, על ישועה שתבוא. מצינו בגזירת המן, כשאלוהו הנביא בא למשה רבינו, ומשה שאל אותו, במה נחתמה הגזירה? בדם או בטיט? אם בטיט

חיפשתי ולא מצאתי מקור לדבריו כלל ועיקר בדברי חז"ל, רק מסברא דנפשיה. כמרכן לא מצאתי לו שום חבר בין המפרשים ראשונים או אחרונים, ובכללם המלבי"ם. ובמעם לועז על תהלים שם [דף ע"ה] העלה גם את פירושו זה לבסוף [אות כ"ה] בשם "חכם אחד".

שאל הנכד של הגרי"ז, זהו בנו של הגר"ח מבריסק, את הגרי"ז זצ"ל, ומה תענה על מה שכתוב לגבי יהושפט? מדוע שם כתוב, כי הם היללו את ה', עוד מלפני שהיתה המלחמה? והוא ענה לו כך, 'על פי נביא שאני'. דהיינו, אם הנביא מבטיח זאת, אזי כבר אפשר לומר שירה. כך הוא מתרץ. אמנם בסתם, אין אפשרות לומר שירה לפני כן. אבל אם הנביא בא ואומר, שיהיו לכם נסים ונפלאות, ואתם תצליחו במלחמה, א"כ כבר אפשר לומר שירה גם מלפני כן.

כותב ע"כ הרש"ד פינקוס כך, נראה שיסוד דברי הגר"ח הוא מסברא, שלא שייך לומר הלל על סמך בטחון בעתיד.

והוא שואל שאלה. מה הדין, אם ישנו אדם שיש לו בטחון חזק, לא סתם בטחון, אלא בטחון אמיתי, והוא בטוח שהקב"ה יזמין לו לחם, האם הוא יכול לברך כבר מעכשיו, 'בא"י אמ"ה המוציא לחם מן הארץ'? הוא בטוח, כי בתוך כמה שניות, יהיה לו לחם. האם הוא יכול לברך, או שזאת ברכה לבטלה?

אין פירושו, שיעשה לו נס, וירד לו לחם מן השמים. אלא, שאם הזדמן לו כך. לדוגמא, כגון שהוא הולך בדרך, ובא אדם ויאמר לו, יש לי לחמניות מיותרות, והחלטתי לתת לך אותם. זהו נס, המלוּבש בטבע. אמנם זאת דרך טבעית, אבל מאידך זהו פלאי.

האם זאת ברכה לבטלה, או שלא? הרי בסוף, אכן בא לו לחם. ישנם אנשים גדולים, שיש להם בטחון חזק. ומה שהם חשבו, כך הדבר התקיים. א"כ מה הדין?

היא חתומה, תפילתנו נשמעת. ואם בדם נחתמה, מה שהיה הוא. אמר לו, בטיט היא חתומה [אסת"ר פ"ז י"ח]. אין הכוונה, שחתומה בטיט היא רכה יותר, ולכן אפשר לבטלה. שהרי חותמו של הקב"ה אמת, ואינו מתבטל. ובודאי שגם חתומה בטיט, היא חתומה גמורה. אלא הביאור הוא, שהחתומה בטיט, היא חתומה גמורה שכך יהיה. ואילו החתומה בדם היינו, שכאילו כבר נשפך הדם. לפני הקב"ה, כל העתידות לבוא כאילו כבר נתקיימו. ולכן כשאמר אליהו הנביא, שהגזירה נחתמה בטיט ולא בדם, אמר משה, שיש מקום לתפילה.

כך גם לצד הטוב והבטחה לישועה, כשהנביא אומר שהדבר עתיד להיות, עדיין לא שייך לומר שירה. אמנם ישנה הבטחת נביא, אבל המעשה עדיין לא נתקיים. אבל כאשר דבר הנבואה שהישועה כבר נתקיימה, והעומד להיות כבר נעשה, בזה שייכת שירה. וכעניין שמצינו, שאמר המלאך ליעקב אבינו, 'כי שרית עם אלדים ועם אנשים ותוכלי' [בראשית ל"ב כ"ט], והרי עדיין לא פגש את עשו, ועדיין לא נצחו. והיינו שפירש רש"י, שכיון שפגש כבר בשרו של עשו ונצחו, ודאי הוא ש"ותוכל" גם לעשו עצמו. הנצחון עליו נחשב כבר שהיה ונעשה, ושייך שיקרא שמו ישראל.

ובזה מבוארים דברי מרן זצ"ל, שכיון שהבטחת הנביא היתה 'לא לכם המלחמה', שאין צורך למלחמה, שהרי היא כעשויה כבר, לכן אמרו הלל. לפי דבריו, הואיל והדבר כביכול כבר נעשה, אפשר לומר עליו הלל. אח"כ הוא אומר מהלך אחר נוסף.

אולם חושבני, כי הגרי"ז מבריסק, לא התכוין לכך. שהרי איננו עושה חילוק, האם זהו כאילו עשוי, או שלא. הוא רק אומר, כי הדבר תלוי, האם זהו ע"י נביא, או שלא.

נראה לענ"ד בס"ד, כי פירוש דברי הגרי"ז, הם כדלקמן. הרי הרמב"ם [בהלכות יסודי התורה פ"י הל"ד] כותב, כי הכלל הוא, שכאשר הנביא מבטיח דבר לטובה, הדבר חייב להתקיים. ואם הוא מבטיח דבר לרעה, לא חייב שהוא יתקיים. ממילא, כאשר היתה להם הבטחה מן הנביא, א"כ זה נחשב כאילו שהדבר כבר נעשה. הרי גם הקב"ה, הבטיח לנו הרבה הבטחות. אני אומר זאת, לפי שיטתם והבנתם. הרי כיון שהקב"ה הבטיח לנו זאת, ממילא כביכול שהדבר כבר נעשה. איננו מדברים, על נסים לאנשים יחידים, או דברים אשר אינם ברורים, כגון אם ישנו לאדם בטחון, כי יכולה להיות איזו סיבה אשר תשנה זאת. אפילו אם יש לו בטחון חזק, לא חייב להיות, שבכל מה שהוא יבטח, הדבר אכן יתקיים. ישנם מצבים, שכבר נגזרה הגזירה, ואי אפשר לשנותה. אבל בנ"ד, הרי יש לנו הבטחה על כך. כאשר אבותינו היו בצרות, בדורות שעברו, היתה ההבטחה, וְאָף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתֵם בְּאֶרֶץ אֲרִיִּים, לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלְתֵּם, לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם, כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם [ויקרא כ"ו, מ"ד]. לא רק בעבורם, הוא לא יכלה אותם, אלא בעבור השכינה הקדושה. המלה 'לכלותם', כתובה חסרה וא"ו. דהיינו, 'לא מאסתים ולא געלתים', בעבור השכינה, שהיא הכלה. אל תקרי לכלתם, אלא לכלתם. זוהי 'שכינתא בגלותא'. בזכותה הקב"ה הבטיח לנו, שאינו מואס וגועל אותנו. גם לנו ישנה הבטחה כזאת, כִּי לֹא יִטֹּשׂ יְיָ אֶת עַמּוֹ, בְּעֵבֹר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל, כִּי הוֹאִיל וְיְיָ לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם לֹו לְעַם [שמואל א' י"ב, כ"ב].

אם-כן, אנחנו בטוחים, במה שהקב"ה הבטיח לנו. וזהו כמו, 'על פי נביא'. כמו שלגבי יהושפט, הנביא הבטיח להם כך וכך, גם לנו ישנה הבטחה לדורות, שהקב"ה לא יעזוב אותנו.

הרי אין הדבר, כי רק כעת ישנה לנו בעיני עם האויבים, הפלשתים – פלסטינאים – אשר בעזה. אלא שבעצם, זאת רק ההתחלה. הם

שערי יצחק – השיעור השבועי

אחריה עוד גליות וצרות. ישנו 'שיר', וישנה 'שירה'. מה ההבדל ביניהם? שירה בלשון נקבה, יש אחריה עוד צרות. אבל 'שיר' בלשון זכר, לעת"ל יהיה 'שיר חדש', לא 'שירה חדשה'. כי 'שירה', זהו בלשון נקבה, כמו נקבה היולדת, דהיינו שישנו המשך. אבל לגבי הזכר, אין לו המשך. לכן כשמדברים על העתיד, אומרים 'שיר', בלשון זכר. ונאמר לפניו שירה חדשה, הכוונה היא על כלל ישראל, שאמרו שירה חדשה בשעה שיצאו ממצרים. כמו שאנו אומרים בתפילה, 'שירה חדשה שבחו גאולים'. אמנם בספר עמק ברכה כתב, דהטעם שהשירה בליל פסח נקראת שירה חדשה, שהוא משום דשירה זו אינה שירה על הנס שהיה לאבותינו, אלא היא ההלל שאנו אומרים בהגדה על הנס שלנו, על גאולתנו ועל פדות נפשנו. שהרי חייב כל אדם להראות את עצמו, כאילו הוא יצא עתה ממצרים. וכלשון הרמב"ם [פ"ז הל' חמץ ומצה ה"ו], בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים וכו'. ולכך שירה זו נקראת 'שירה חדשה', כיון שאנו מרגישים כאילו יצאנו עכשיו ממצרים. ולפי"ז יש לנקד 'זנאמר' בחולם, בלשון עתיד, ולא בלשון עבר.

הוא מביא בשם ספר עמק ברכה, כי צריך לגרוס 'זנאמר'. ולגבי השאלה, כי הלשון 'שירה חדשה', היינו על העבר? התירוץ הוא, כי הרי כעת בליל הסדר, חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. א"כ, נכון שאנו אומרים שירה על העבר, אבל כעת נאמר 'שירה חדשה', כביכול כעת יצאנו ממצרים. זוהי 'שירה חדשה'. אכן מצד אחד, לאחר ה'שירה', ישנם עוד דברים, וזהו אינו הסוף. אבל כעת, אנחנו נאמר שירה, כי כביכול כעת יצאנו ממצרים.

אולם, טוען עליו הרש"ד, כי לפי הגר"ח מבריסק, השירה צריכה להיות על מציאות. הרי 'כאילו יצאת ממצרים', זאת אינה מציאות,

מצידם, ימשיכו בכך, עד שלא ישאר יהודי אחד בא"י. א"כ בעצם, זאת גזירה על כלל ישראל. אבל אנו מובטחים, ויש לנו בטחון בהקב"ה, כי לא יקרה אסון. לכן כבר מעכשיו, אנחנו משבחים את הקב"ה. כיון שהבטחות שקיבלנו, מבחינתנו כביכול שהדבר כבר נעשה. כאילו הנביא הבטיח לנו זאת. א"כ גם לפי דבריו, ההסבר הוא מצויין.

יוצא א"כ, שיש לנו ראייה מיהושפט, וכך גם יוצא לפי מה שכתוב בשיחות הרש"ד על חנוכה. עכ"פ גם הגר"ח יכול להסכים למנהגינו.

כעת נאמר, את הראייה הששית. מובא בשיחות הרש"ד במקום אחר וחלק פסח עמ' ק"נו, כי גם בליל הסדר, אנחנו משבחים את הקב"ה כבר מעכשיו, על התשועה שתהיה לעתיד לבוא. הרי אנו אומרים באגדתא דפסחא כך, לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, ולהדר, ולנצח, ולברך, למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים האלו. והוציאנו מעבדות לחירות, ומשעבוד לגאולה, ומיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול. ונאמר לפניו הללויה. כך הוא הנוסח שלנו, לשון עתיד.

א"כ הוא כותב כך, בהגדה של פסח אנו אומרים, ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה, וכתב המשנ"ב [סימן תע"ג ס"ק ע"א] בשם האחרונים, שיש לומר 'זנאמר', בלשון עבר. כי הרי אין הכוונה כאן, על שירה שנשיר בעתיד. וכן אין הכוונה, לשירה שנשיר אח"כ בתוך ההגדה, שהרי אין זו שירה חדשה, זוהי שירה שאמרו כבר כלל ישראל על ים סוף.

בתוספות פסחים [דף קטז ע"ב ד"ה ה"ג] מוסיפים, שהשירה על גאולת העתיד, נקראת 'שיר', לשון זכר, שזהו שיר חזק שאין בו רפיון, שיר שאין אחריו עוד שעבוד מלכיות. ואילו כאן בהגדה, שהנוסח הוא 'שירה', לשון נקבה, בהכרח שהכוונה היא על שירה שעברה. שירת העבר, היא שירה עם רפיון, שהרי יש

אלא רק מחשבה. וז"ל, בביאור דברי הגר"ח נראה, ששירה אינה רק הבעת שמחת הלב על הנס, שהרי שמחה זו אפשר לבטא גם על בטחון בה'. ובודאי שאפשר להביע את שמחת הלב, על הבטחתו של נביא, שה' יעשה נס. שירה, היא כמו ברכת הנהנין, שמברכים לפני האכילה. וכמו שאי אפשר לומר ברכת המוציא, על סמך הבטחת נביא שעוד מעט יגיע לחם, כך אי אפשר לומר שירה על נס שעדיין לא הגיע, אפילו אם בודאי יגיע. שירה אפשר לומר, רק כאשר החפצא של הנס מונח לפנינו. לפי יסוד זה של הגר"ח, מוקשים מאד דברי העמק ברכה, אם הכוונה שאנו אומרים שירה על ההרגשה שיש לנו בליל הסדר, שאנו מרגישים עכשיו כאילו יצאנו ממצרים, הרי על כך לכאורה אי אפשר לומר שירה. הרגשתנו בליל הסדר, היא רק כאילו יצאנו ממצרים, אך סוף סוף החפצא של הנס אינו לפנינו.

אולם לפי דברינו, הדבר מיושב הפלא ופלא. ומכאן ראייה ששית למנהגנו באמירת זיושע' בעת צרה שלא תקום.

מהרי"ץ זיע"א כותב בהגדה שלפסח ואגדתא דפסחא פרי עץ חיים עמ' ס"ט כך, יש ספרים שגורסים ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה, דקאי על הגאולה שעברה, שהרי קורין הלל אחריו. ולפי זה היה צריך לומר 'וְנִאֲמַר' וכו', להפכו לשעבר. כן דעת כל האחרונים. דהיינו, הם סוברים שיש לגרוס 'וְנִאֲמַר' לפניו. כלומר, שבעבר אמרנו שירה. אבל מהרי"ץ אומר, כי גירסתינו היא 'זנאמר'. והוא כותב בסוף, הלכך אין לשנות גירסתינו. הוא מביא פירושים אחרים האומרים, כי אנחנו מתכוונים לשבח את הקב"ה על העתיד, דיש כאן שבעה הילולים, כנגד ז' עממים שכבש דוד. אך לעתיד יבוא משיחנו ויכבוש כל העשרה עממים. כך הוא מביא בשם ספר גבול בנימין. והביא עוד בשם מהר"י אברבנאל, ומאפילה לאור גדול, הכוונה היא, בכל יום ויום בגלות אדם.

א"כ יוצא, כי אנחנו מתכוונים בעצם, לשבח ולהודות ולהלל להקב"ה, על הגאולה שתהיה לעתיד. לכן אנו גורסים, 'זנאמר לפניו הללויה'. כלומר, בליל הסדר, אנו משבחים ומהללים את הקב"ה, לא רק על העבר, אלא גם על העתיד.

ממילא מכאן ראייה נוספת, כי עוד מלפני שקורים לנו ניסי העתיד, כבר מעכשיו אנו משבחים את הקב"ה.

נזכיר לכם גם את התרגום על הפסוק [שיר השירים א', ט'], 'לְסִסְתִּי בְּרִכְבִּי פָּרְעָה'. כתוב שם, כי כאשר הקב"ה ייבש את המים, הוא לא ניגב את הטיט. והרשעים אמרו, כי הוא לא יכול לעשות זאת. אומר התרגום כך, אלולי משה נביא דפרש ידוי בצלו קדם י"י ואתיב רוגזא די"י מנהון, ופתח איהו וצדיקי דרא ההוא ית פומהון ואמרו שירתא, ועבד בגו ימא דסוף ביבשתא בגין זכותא דאברהם יצחק ויעקב רחימיא די"י. רואים מכאן, כי הם אמרו שירה, עוד מלפני שעברו את ים סוף.

אותו הדבר, מצינו בפיוט 'אתה גאלת'. כתוב שם כך, פיהם פתחו גאולי י"י, לשבח למלכם על רוב נפלאותיו. צלל רכבו באויבי עמו, והשליך שונאיהם לתוך מי מצולה. קרע י"י את מי ים סוף, לקיים שבועה שנשבע לאברהם אבינו. 'פיהם פתחו גאולי י"י, לשבח למלכם על רוב נפלאותיו'. דהיינו, כבר מעכשיו הם שיבחו את ה', ואמרו שירה. כמו שנאמר, 'אז ישיר משה', ומתרגמין 'בכך שבח משה'. כלומר, הם אמרו שירה, על כך ש'צלל רכבו וכו'. הפייטן אומר לנו במפורש, כי השירה היתה עוד מלפני כן.

זאת הראייה השביעית והשמינית למנהגינו, וישנו מקום לאמירת שירות ותושבחות, עוד מלפני שקרה הנס. ממילא, המנהג הזה מיוסד על אדני פז, ואין עליו שום פקפוק.

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: מפני ש'ספרי מתים וספרי חיים פתוחים לפניו. וכתוב, כי בראש השנה אנו בטוחים שיתקבלו תפילותינו, לכן יש ללכת הביתה בביטחון, בשובה ונחת, בכדי להראות כי אנו בטוחים בכך.

שאלה מהקהל: א"כ, למה לא אומרים הלל על כך?

תשובת מרן שליט"א: כיון שראש השנה, איננו בגדר 'נס'. אלו דברים, אשר איננו חשים אותם. בנ"ד, ישנו ח"ו אסון, ישנה סכנה, ממילא אנו מרגישים את הדין שבשמים. משא"כ בר"ה, זהו דין של-כל אחד ואחד בפני עצמו, ולמשך כל אותה שנה. זה לא שח"ו ישנה איזו צרה, או אויב אשר עומד עלינו, ושנאנחנו רוצים להפילו.

שאלה מהקהל: הראיות האלה, הם דוקא לגבי צרה כללית. האם הדבר כן, גם לגבי אבל צרה פרטית?

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות שיש חילוק, כי זכות הרבים שאני.

כפי שאמרנו, היסוד הזה, שאנו בטוחים בכך כיון שיש לנו הבטחות טובות, הוא כפי שכותב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה [פרק י' הלכה ד']. חשוב לדעת זאת. וז"ל, דברי הפורענות שהנביא אומר, כגון שיאמר פלוני ימות, או שנה פלונית רעב או מלחמה, וכיוצא בדברים אלו, אם לא עמדו דבריו, אין בזה הכחשה לנבואתו. ואין אומרים, הנה דיבר ולא בא. אם הנביא אמר, כי מישהו ימות, או כי בשנה פלונית יהיה רעב, והדבר לא יתקיים. אולי נאמר, כי זהו סימן שזהו נביא שקר, כיון שהדבר לא התקיים. אומר לנו הרמב"ם, כי הדבר אינו כן.

ממשיך הרמב"ם ואומר, שהקדוש ברוך הוא ארך אפים ורב חסד ורחמים על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם, כאנשי נינוה. או שתלה להם, כחזקיה. אבל אם הבטיח על טובה, ואמר שיהיה כך וכך, ולא באה הטובה

שאלה מהקהל: אולי אפשר לומר, כי יש לכך סיעתא מדברי הזוהר הק', כי הכוונה לעתיד, ממה שכתוב בלשון תרעץ אויב, תהרוס קמין וגו', ולא רעצת, הרסת?

תשובת מרן שליט"א: נכון, כך כתוב בספר הזוהר, וגם במכילתא, כי זהו על 'לעתיד לבוא'. אבל כוונתם שם ב'לעתיד לבוא' היינו, שיאמרו זאת ממש לעתיד לבוא, אבל לא שאמרו זאת ביציאת מצרים על הנסים שעתידיים לבוא. אולם אכן, אולי אפשר לפרש כך. כפי שאמרנו מקודם, מסתבר שהם אמרו דברים, אשר יכולים להתפרש על העתיד, כגון 'אשירה לי' כי גאה גאה', אבל הדבר אינו כתוב שם במפורש. כבר בדקתי זאת בספר הזוהר, זה כתוב בדף נ"ז ע"ב בפרשת בשלח.

שאלה מהקהל: מה הבעיא לומר את השירה? מה כבר עושים בכך? אמנם יכול להיות שאין סימוכין לכך, אבל מהי הבעיא לומר שירה? תשובת מרן שליט"א: אני אומר זאת, לפי דרכו של הגר"ח מבריסק. הוא מבין, כי שייך לומר שירה, רק לאחר שקרה הנס, ולא שייך לומר שירה לפני שקרה הנס. לכן אמרנו, כי אפשר לומר זאת, ואדרבה, ישנן ראיות מפורשות, שאמרו שירה אפילו לפני שקרה הנס.

שאלה מהקהל: מה אנחנו צריכים לכוון אז באמירת שירת היס?

תשובת מרן שליט"א: שאנחנו משוררים ומשבחים את הקב"ה, 'וישע יי' וגו', כי כביכול הקב"ה כבר הושיע אותנו. אנחנו בטוחים שהוא יעשה לנו נסים ונפלאות, ולכן אנו נותנים לו שבח והודאה כבר מעכשיו. צריך לומר זאת בכוונה. ובפסוק 'תיפול עליהם וגו', מכוונים בתורת בקשה. בחלקים של-בקשה, מכוונים כך, בתורת בקשה. כגון בפסוק, 'ימינך יי' נאדרי בכח', וכדומה.

שאלה מהקהל: א"כ, מדוע איננו אומרים הלל בראש השנה?

שאמר, בידוע שהוא נביא שקר. שכל דבר טובה שיגזור האל, אפילו על תנאי, אינו חוזר. (ולא מצינו שחזר בדבר טובה, אלא בחרבן ראשון, כשהבטיח לצדיקים שלא ימותו עם הרשעים, וחזר בדבריו, וזה מפורש במסכת שבת).

הא למדת, שבדברי הטובה בלבד ייבחן הנביא. הוא שירמיהו אמר בתשובתו לחנניה בן עזור, כשהיה ירמיה מתנבא לרעה, וחנניה לטובה, אמר לו לחנניה, אם לא יעמדו דברי, אין בזה ראייה שאני נביא שקר. אבל אם לא יעמדו דבריך, יודע שאתה נביא שקר, שנאמר אך שמע נא את הדבר הזה וגו' הנביא אשר ידבר שלום בבוא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת.

בכל אופן, זהו יסוד העניין. דהיינו, כיון שיש לנו הבטחות טובות, בודאי שהקב"ה לא יחזור בו מהן. אמנם, מי שיראה קצת במפרשים, הם מפלפלים בעניין זה. שהרי אפילו על יעקב אבינו כתוב, כי הוא חשש 'שמה יגרום החטא'. או שכתוב, 'חזן מדבר אחד'. כנראה, ישנם דברים אשר אינם שכיחים, אולם לא חוששים למיעוט. ישנה אריכות בפרי חדש, ובלחם משנה, ובמעשה רוקח, ועוד, כיצד להסביר זאת. בכל אופן, באופן כללי, זהו הכיוון וזאת הדרך.

שאלה מהקהל: אבל כתוב זיושע י"י וגו', ומיד אח"כ 'אז ישיר משה וגו'. א"כ משמע, כי רק לאחר שהקב"ה הושיע אותם, אז הם אמרו שירה?

תשובת מרן שליט"א: נכון. הדבר ברור, כי לאחר שקורה הנס, צריך לשיר עוד הפעם. אני רק אומר, כי יש מקום לשירה, גם מלפני כן. בודאי שלאחר שיהיו לנו נסים, אנו צריכים לשבח את הקב"ה בשירות ותושבחות, פי כמה וכמה. למשל הלל הגדול. אבל הדבר אינו משולל, לשיר גם מקודם. אדרבה, על ידי שאנחנו שרים לפני כן, הדבר מראה על גודל הביטחון שלנו. וגם דבר זה, הוא חלק מן הזכות

שלנו. יש לנו זכויות על ידי כך. ברור כי בני ישראל שרו, לאחר שנעשה להם הנס, שנבקע הים והם ניצולו מן המצרים, כמו שנאמר וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שַׁפַּת הַיָּם [שמות י"ד, ל']. אבל אנחנו אומרים, כי אפילו לפני שיקרה לנו הנס, על אף שעדיין איננו רואים אפילו את התחלת הנס, כבר אז אנחנו בטוחים שיהיו לנו נסים ונפלאות, ולכן אנו משבחים את הקב"ה כבר מעכשיו.

שאלה מהקהל: בקשר לנסים שקרו עכשיו בטילים, צריך לשיר או להתפלל? תשובת מרן שליט"א: אנחנו באמצע. צריכים לחכות את הסוף, עד שתיגמר הצרה לגמרי.

שאלה מהקהל: אפילו הם מודים, שהם מנסים לפגוע, וה' עוזר לנו, כי ה' אוהב את היהודים. תשובת מרן שליט"א: נכון. זהו גם קידוש ה'. הקב"ה מקדש את שמו בעולם, והדברים הפלא ופלא.

שאלה מהקהל: עם ישראל אמרו את 'אז ישיר' פעמיים?

תשובת מרן שליט"א: אכן. הם שרו פעמיים. הרי אמרנו מקודם, כי כך כתוב במפורש במכילתא שהבאנו, אתם תהיו מפארים ומרוממים, ונותנין שיר ושבח וגדולה ותפארת למי שהמלחמות שלו וכו'. באותה שעה, פתחו ישראל פיהם ואמרו שירה, 'אשירה לי"י כי גאה גאה'. דהיינו, הם אמרו חלקים של שירה, עוד מלפני כן. מה שהיה מתאים להגיד, הם אמרו עוד מלפני כן. כלומר, הם אמרו 'אשירה לי"י כי גאה גאה', וכן על זה הדרך. הם אמרו את ההתחלה, וכן עניינים נוספים השייכים בהמשך, כגון 'תיפול עליהם', וכן 'ימלוך לעולם ועד'. את הדברים שהיה מתאים להגיד מלפני כן, הם אמרו אז. אכן את הדברים שעדיין לא התקיימו, הם עדיין לא אמרו. אבל חלק מן הדברים, בודאי שהם אמרו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

קצין ששמו בשמו, לפי אחת מנוסחאות הסיפור, שמסודר אצלי להדפיס בעזי"ת בנפל"מ הפטרת שקלים. אבל לגבי זיושע, זהו דבר כללי של עם ישראל. אינני חושב, כי בודאי שהדבר יועיל. אבל אולי בתורת השתדלות, הדבר יכול להיות נאך לא בציבור בשעת הזמירות, כי אין זאת מדת דרך ארץ לעמוד בין היושבים, אלא כשהוא נמצא לבדו. ועוד כפי שאמרנו, צריך שתהיה לו הבטחה על הדבר הזה. אם אינו מובטח על כך, אולי אכן אין ראייה שהדבר יעזור. משא"כ בנ"ד, אנחנו מובטחים על כך, ממילא שייך שנאמר שירה עוד מלפני כן. לגבי כלל ישראל, בודאי יעשה הנס. אבל לגבי היחיד, עליו להתפלל, ולא לשיר. וכי הוא בטוח בעצמו, שהוא כזה צדיק, ושהקב"ה יעשה לו נס? לא בטוח שיעשה לו הנס. אי אפשר לדעת. כמו שכתוב לגבי יעקב אבינו, 'שמא יגרום החטא'.

שאלה מהקהל: ומה אם ישנה צרה רק לקהילה מסויימת, וכי הדבר אכן מובטח. הרי בחו"ל, נהגו זאת גם כאשר היתה צרה מהאויבים רק לקהילה מסויימת, ובכל אופן הם אמרו זאת? תשובת מרן שליט"א: נכון, אבל כנראה זאת 'מחלה עוברת'. דהיינו, אם ח"ו הם יצליחו במקום מסויים, אזי הם ימשיכו למקומות האחרים, וממילא הדבר משפיע ומחליש את כולם.

השלמה בעניין דברי בעל האיגרות משה לגבי הנקודות שבתורה, וכן לגבי קרי וכתוב.

דיברנו בשיעור הקודם, לגבי דברי האיגרות משה, בנושא הפלת עוברים, האם יש בכך איסור רציחה, או שלא? אנו מדברים על הנושא הזה, כבר שני שיעורים. ובשיעור הקודם, דיברנו ועברנו מנושא לנושא גם על עניין האותיות הנקודות שבתורה. האם ח"ו שייך להגיד, כי זאת הוספה ע"י עזרא הסופר? כמו כן, ביררנו לגבי הפסוק זלכל ממלכות כנען, האם יהושע הוסיף זאת במזמור הזה?

הרי אפשר גם להגיד הלל והודאות אחרות, ושירות ותשבחות אחרות. הדבר הוא לאו דוקא. אבל כיון שכבר נהגו לומר את השירה, כנראה שזהו כבר סימן ומשל, למשך כל הדורות, כפי מה שהיה ביציאתם ממצרים. הרי אמרנו, כי המלה מצרים, זהו מלשון 'מן המיצר'. הקב"ה יפרע לנו, מכל המצרים שיש לנו. זהו שורש העניין, והוא מתאים לכל הדורות. לא כעת הזמן, להביא בפניכם סיפורים על כך. אבל בספר נפלאות מתורתך, הבאתי בס"ד לפחות שלושה סיפורים, שהדבר נעשה כך. הדבר בדוק ומנוסה. כמדומני שגם דיברתי על כך כבר בעבר [סדרת הקלטות 'זיאמר יצחק', קלטת מס' 160]. [אחד מן הסיפורים, נדפס בעת בעלון פעולת צדיק מספר 62, בעמוד השלישי].

שאלה מהקהל: ואם האדם סמוך ובטוח שיעשה לו נס?

תשובת מרן שליט"א: כתוב, 'לא לנו, בלשון רבים. לא כתוב, 'לא לי'. דהיינו, לכלל ישראל. בודאי שזאת ישועת ה', כפי שאנו אומרים, 'לא לנו י"י לא לנו, כי לשמך תן כבוד'. קיום עם ישראל בעולם, זהו כבוד ה'.

תדע לך, כי גם הערבים יודעים זאת. כאשר הם נלחמים כנגד היהודים, הם מבינים שהדבר אינו סתם, לא לחנם, אלא שזאת הגבורה הגדולה ביותר. להילחם כנגד עמים אחרים, זה כלום. רק כנגד היהודים, להצליח נגדנו ח"ו, זה משהו אצלם. הם יודעים שאנחנו העם הנבחר, מקנאים בנו. הם פראים, והוא יהיה "פרא אדם", גם הם יודעים זאת.

שאלה מהקהל: גם אדם פרטי הצריך ישועה, יכול לעמוד באמירת 'זיושע'?

תשובת מרן שליט"א: חושבני שלא. אמנם לגבי הפרת עצה, אם ישנו יהודי שקם עליו איזה אויב וכדומה, הוא יכול לעשות הפרת עצה. הדבר מועיל גם ליחיד. כך מובא על ג"ע מהרי"ץ זיע"א שעשה כך כשעמד עליו אותו

אבל בעצם, זאת היתה כעין הקדמה, כי לא הספקתי להשלים את העיקר הנוגע למעשה.

בעל איגרות משה, 'מפיו לפידים יהלכו', בנוגע לספר 'פירושי רבי יהודה החסיד', והוא גזר עליו שריפה. אולם חושבני, כי להלכה למעשה, הדבר לא התקבל, והספר הזה נדפס מצוי ומפורסם. הוראתו בעניין זה, לא התקבלה. בכל אופן, הסברנו כי ישנן תשובות, לכל שאלותיו וטענותיו. ובין היתר, הבאנו את העניין של האותיות הנקודות שבתורה.

בהתחלה הוא מדבר על עניין 'קרי וכתבי', כדאיתא בנדרים דף ל"ז וכו', ויבואר לקמן.

לאחר מכן הוא מביא את עניין הנקודות, וכותב כך, עיין בפסקי תוס' מנחות סימן רל"א, כשכתב עזרא התורה, עשה נקודה. אמר, אם יאמר משה, למה נקדת? אשיב, הלא לא מחקתי. והוא ברייתא באדר"נ פרק ל"ד ח"ד בלשון אחר, שהוא גירסא מוטעית. הוא אומר, כי מה שמובא בפסקי תוספות, מובא גם באבות דרבי נתן, אבל ישנה שם טעות בגירסא. שאיתא, אמר עזרא, אם יבא אליהו, ויאמר לי מפני מה כתבת כך? אומר אני לו, כבר נקדתי עליהן. ואם אומר לי, יפה כתבת, אעביר נקודה מעליהן. לפי דבריו, מה שכתוב באבות דרבי נתן, זאת גירסא מוטעית. והוא טעות ברור.

אולם הסברנו, כי אי אפשר להגיד כך. אינני יודע, על סמך מה הוא כתב זאת. שהרי מצאנו, כי בהרבה ספרים כתבו זאת. כיצד אפשר לומר, שכולם טעו? וכי כל המדרשים והמפרשים טעו?

בספר האותיות המשונות בתורה (נדף קל"ה), הארכתי בס"ד על עניין זה. הבאתי כי במדרש (במדבר רבה ספ"ג) כתוב כך במפורש, יש אומרים, למה נקוד? אלא אמר עזרא, אם יבא אליהו ויאמר, למה כתבת אותן? אומר לו,

כבר נקדתי עליהם. ואם יאמר לי, יפה כתבת, כבר אמחוק נקודותיהן מעליהן ע"כ. בדיוק כפי שכתוב באבות דרבי נתן. אולם לפי דבריו, זאת טעות. גם במדרש הגדול (בפרשת נצבים), כתוב כך. גם ספר עיקרי הד"ט, מביא זאת בחלק יורה דעה. והבאתי כאן, את דברי החיד"א בספר פני דוד (פר' נצבים אות ו') הכותב כך, וראיתי בפי' החומש כ"י מיוחס לרבותי בעלי התוס' ז"ל שכתבו שם, במסורה הגדולה שנינו, דבעי על נקודה זו ד'לנו ולבנינו, למאי אתא? ומשני, שכך אמר עזרא הסופר כשכתב התורה, אם יבא משה רבינו וכו', משמע שמתוך שהיה מסופק וכו', לפיכך נקד עליהם. ולגבי שאלת האיגרות משה, מה עוזרות הנקודות? מהי המשמעות שלהן? אם לא צריך לכתבם, מה יועילו הנקודות? הסברנו בס"ד, כי הנקודה, פירושה מחיקה.

דבר זה, הוא קצת עמום, אינו כ"כ ברור, אפילו במפרשים הראשונים.

למשל, המאירי במס' גטין (נדף ו' ע"ב) כותב כך, יש נוהגים לעשות נקודות במקרא כשהם כותבים אותו בלא שרטוט לרמוז שרטוט, ואינו כלום. הרי כידוע, אסור לכתוב פסוק, בלי לשרטט. בד"כ מקובל, כי המדובר הוא דוקא כאשר כותבים את הפסוק בכתב אשורי. אמנם הדבר אינו מוסכם, אבל כך נפסק להלכה. שאסור לכתוב פסוק בכתב אשורי, מבלי שהוא יהיה משורטט. לגבי תפילין, מצד הדין ניתן לשרטט רק את השורה העליונה, אבל עכ"פ משרטטים את הכל. ולגבי ס"ת, חייב שיהיה שרטוט על כל הדרך, ואותו הדבר גם לגבי מגילה. אומר המאירי, כי ישנם הנוהגים, שאם האדם כותב פסוק על הדרך, אינו משרטט זאת, אלא הוא עושה נקודות מעל הפסוק. אבל לכאורה, וכי הנקודות הם שרטוט? הרי מטרת השרטוט היא, בכדי שהכתיבה תהיה ישרה, ע"מ שהכתב לא יהיה עקום, עי"כ הפסוק כתוב בצורה יפה ומסודרת. א"כ, מה זה יועילו הנקודות? לכן המאירי דוחה זאת ואומר, כי זה 'אינו כלום'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שאלו הן שתי נוסחאות, קרי וכתוב, כפי שאומר הרד"ק. אלא, ה'הלכה למשה מסיני' אומרת, שצריך לקרוא כך, ולכתוב אחרת. דהיינו, אל תעשה ההיפך, או אל תחליט כי הגירסא האחת היא הצודקת. אלא, צריכים בדוקא לכתוב כך. אם תכתוב כפי הקריאה, לא עשית טוב. ואם תקרא כפי הכתיבה, גם זה לא טוב. ההלכה היא, שצריך לקרוא כך, ולכתוב אחרת.

נפקא מינה מכך, אם האדם קרא לפי הכתיב, ולא השתנתה המשמעות, כגון במלה וְצַבִּיִּים [דברים כ"ט, כ"ב], וכדומה. אם הוא קרא וְצַבִּיִּים בצירי לפי הכתיב, ולא לפי הקרי, אבל לא השתנתה המשמעות. הרי אין שינוי במשמעות, בין אם הוא יקרא בחולם 'צבויים', או בצירי. הדבר אינו משנה את המשמעות. אבל כיון שישנה 'הלכה למשה מסיני', א"כ מסתבר כי כך היא ההלכה, לכתוב כך ולקרוא אחרת.

ממילא, צודק רבי ישמעאל הכהן, בעל שו"ת זרע אמת [חלק א' סי' י"ז], האומר כי הדבר מעכב, אפילו כאשר לא משתנית המשמעות. למשל, אם האדם קרא 'הוֹצֵא אֶתְךָ', במקום הִצֵּא אֶתְךָ [בראשית ח', י"ז], הרי לא כתוב זאת עם האות וא"ו. א"כ, אם הוא קרא לפי הכתיב, אינו יוצא ידי חובתו, והדבר אכן מעכב. או כפי שכתוב בשו"ע [או"ח סי' קמ"א ס"ח], שצריך להורידו מן התיבה. דהיינו, אפילו אם המשמעות אינה משתנה, אבל כיון שזאת היא ההלכה, חייבים לעשות כך.

ברצוני להשלים עוד, בעניין הנקודות שעל האותיות בס"ת. בעל איגרות משה, עומד בתשובה אחרת [סימן קי"ז], על עניין הנקודות שבס"ת. בנ"ד, הוא כתב זאת בדרך אגב. אבל בהמשך, ישנה תשובה אחרת, בה הוא מדבר על ספרי התורה שלתימנים. שאלו אותן, לגבי הטעמים והניקוד שעושים בס"ת לתיבות מסוימות, והוא כותב להכשיר זאת. ואחת מן הראיות שלו, הוא מהעניין שהבאנו, לגבי הנקודות שעשה עזרא הסופר.

כמו כן, כותב הרשב"ץ בתשובותיו [ח"א סי' ב'] בשם הדיין רבי מימון, אביו של הרמב"ם, בשם הר"י אבן מיגאש, שהרוצה לכתוב בלי שרטוט, ינקד על האותיות. אולם הוא אומר, איני יודע מניין לו זה. אבל כן נהגו ארצות ישמעאל, ואיני יודע הטעם לדבר. שטעם השרטוט אינו אלא כדי שתהא כתיבה יפה ומיושרת וכו', אבל לכתוב בלי שרטוט ואח"כ ינקד, דאיסורא מאי דעבד עבד, והוי מעוות לא יוכל לתקון וכו'. לכן הוא אומר, כי הדבר אינו מספיק, בכדי להתיר זאת. אם כן יוצא, כי המאירי דוחה זאת, והרשב"ץ אינו מבין את הדבר.

אולם, התשובה לכך היא ברורה. מי שיראה בספרים הישנים, הם היו רגילים, כי הנקודות היו סימן של מחיקה. עד כדי כך, שאומר רבי יהודה ברצלוני, כי אם מישהו כתב בטעות שם בספר תורה, כגון שכתב 'בראשית ברא אלדים אלדים את השמים ואת הארץ', כתב פעמיים 'אלדים', הרי אסור לו למחוק את המלה 'אלדים' השנייה, א"כ שיעשה על כך נקודות, וכאילו שהוא מחק אותה. אמנם זהו חידוש גדול, שאינו מקובל להלכה למעשה. אבל אצלם הדבר היה ברור, כי הנקודות הן סימן של מחיקה.

כך כותב ר"י ברצלוני מהלכות ס"ת שלו [דף 27], היכא דטעה הסופר, וכתב שם מהשמות הקדושים במקום שאין צריך לו, או אפילו אות אחת מן השם, אסור לו למחוק יתיה וכו'. והיכי עביד? מנקד עליו נקודות מלמעלה. דתניא, הכותב אזכרה פעמיים, מנקד את הראשון. תעשה עליו נקודות. הנקודות שאמרו, מלמעלן ולא מלמטן וכו'.

כמו כן, לגבי מה שמביא האג"מ, בעניין קרי וכתוב, אין הפירוש, בגלל שאסור להוסיף בתורה וכדו'. לא מצד זה. כבר דיברנו על כך בשיעורים הקודמים. אלא, פירוש הכתוב קריין ולא כתיבן, וכתובן ולא קריין, הלכה למשה מסיני [נדרים דף ל"ז ע"ב] היינו, כי אל תאמר

המנהג משתלשל והולך מזמנו של הרבה"ז עד זמנינו. א"כ, מה הוא מתרץ? בקיצור, הדבר תמוה מכל הכיוונים.

התחלת תשובת מרן שליט"א לשואל בעניין ההיתר שנתן לעשיית הפלה במקרה חמור מסויים, והאם הפלת עובר הוא איסור מדאורייתא או מדרבנן. ברצוני לחזור לנושא, אשר בגללו בעצם נכנסנו לכל עניין האיגרות משה, וזהו בנושא ההפלה, כפי שדיברנו בעבר.

קיבלתי מכתב מאברך אחד יצ"ו, אשר כתב לי כך, שמענו ב"קול הלשון" מוצ"ש פ' חוקת, שכבודו אמר בסיפור מסויים וכו', שהרב שליט"א התיר להם לעשות הפלה, על פי דברי תשובת הרב פעלים חלק ראשון אבן העזר סי' ד'. ורצינו להבין, דלכאורה קשה ללמוד היתר לנידון דידן מהרב פעלים. כי שם הביא [הגרי"ח] תשובת חוות יאיר לאסור בכל אופן, אח"כ הביא תשובת יעב"ץ להתיר רק בממזר, ואח"כ הביא תשובת מהרימ"ט, שלצורך האם, מותר. וכתב הרב פעלים, שלצורך בושה ופגם משפחה, נמי נחשב צורך האם. ועוד כתב שאינו מוסיף משלו, רק מגלה את תשובת הפוסקים. והנה הרי יש כלל, שהולכים אחרי הרוב...

כיון שהנושא ארוך, אגיד את העיקר, ובעז"ה נמשיך בשיעור הבא.

הוא טוען, על פי הכלל, שהולכים אחרי הרוב. רוב האחרונים והראשונים סבירי להו שהפלת עובר זה איסור דאורייתא, כמו שכתוב בשו"ת יביע אומר חלק ד' אבן העזר סימן א', לפי זה דברי מהרי"ט לא מוכרחים. כיון דאיכא איסור דאורייתא, ממילא אסור. מהרי"ט לא התיר רק משום שדעתו דליכא איסורא בהא. כך כתב האברך הרב ישראל חיים ניסני הי"ו, מלומדי כולל ברסלב בעיר בני ברק ת"ו.

מסביר בעל איגרות משה, כי ראשית, הנקודות הללו שעשה עזרא, אינן כמו כתיבה רגילה, אלא שהן רק נקודות. דבר שני, לא עושים אותן בתוך השורה, אלא מעל השורה. ממילא הוא אומר, כי הסימן שעושים התימנים ב'סוף פסוק, יש בו שני שינויים. ראשית, הדבר לא נעשה בדיו, הרי זאת אינה צורה של טעמים, אלא רק עושים עיגול. ודבר שני, שעושים זאת מחוץ לשורה. וכיון שישנם שני שינויים, לכן הדבר מותר. הוא מאריך שם על כך.

ובסוף [בדף שס"ח] הוא כותב כך, וא"כ איכא ראייה מכאן, שכ"ש אם ניכר ודאי, אין זה מכתבת התורה, שאין בזה איסור ופסול, כטעם השני שכתבתי, אליבא דבעל רביד הזהב. וגם, שבין השיטין הוא כהיכר, וכיון שהוא רק בחקק ברזל, הוא עוד היכר, שלכן שפיר כתב רביד הזהב להיתר. דהיינו, הוא רוצה להצדיק את בעל רביד הזהב, המכשיר זאת לכתחילה, כיון שבעצם יש בכך שני שינויים.

אבל במחילה מכבוד תורתו, זאת טעות. האג"מ חשב, כי בס"ת של תימנים, אנו עושים את הסימן של 'סוף פסוק' מעל השורה. לכן הוא אומר, כי ישנם שני שינויים. א' שזה בחקיקה ע"י ברזל, ב' שזה מעל השורה. אבל הוא לא ידע, כי עושים זאת בתוך השורה. ממילא, נפל כל המהלך שלו. כנראה הוא הבין כך מהספרים האחרים, ולכן הוא חשב כי גם אצלנו התימנים הדבר כן.

בקונטרס ספר תורה המנוקד נדף ל"א ל"ב, כבר בזמנו הישגתי עליו. ראשית, על מה שהוא מביא ראייה מן הנקודות, שהרי זהו מאמר סתום, משיחתם של שרפי קודש, דהיינו משה רבינו ועזרא, ואיננו מבינים בכלל מה הויכוח, ומכך איך אפשר להביא ממנו ראייה הלכתית? ועוד אני תמה, ע"ד שכתב שצ"ל שהסימן עשו בין השיטין. כי ידוע שהסופרים עושים חקיקה זו של סוף פסוק בתוך השיטה, ומסתמא כך

שערי יצחק – השיעור השבועי

נפש מחללין עליו את השבת, אף ע"ג "דמותר" להרגו. דהא גוסס בידי אדם, ההורגו פטור, כדאמר פרק הנשרפין (סנהדרין עח.), דרוב גוססים למיתה, ומחללין את השבת עליו, כדאמר פרק בתרא דיומא (ד' פד:), דאין מהלכין בפקוח נפש אחר הרוב.

על דברי התוס' הללו, דנים הרבה מפרשים. ורבים למדו, כי הדברים הם כפשוטם. ישנם כאלה שאמרו, כי זאת טעות, אבל כבר דיברנו על כך, כי לא יכול להיות שהדבר טעות, כיון שהרא"ש גם העתיק זאת. וישנם כאלה האומרים, שזהו לאו דוקא וכו'. בכל אופן, ישנן הרבה דעות, שהדבר אכן מותר. אבל גם אם נאמר, כי הדבר איננו נכון, אבל לבוא ולהגיד, כי רוב הפוסקים אומרים שזהו איסור מדאורייתא, הדבר איננו ברור בכלל.

ואלו הם חלק מן הסוברים, שהאיסור הוא מדרבנן. הר"ן בחולין, צידה לדרך בפרשת משפטים, שו"ת חיים ושלום להגר"ח פאלאגני, הגר"ש קלוגר, שו"ת מהר"ש אנגיל, שו"ת בית יהודה לרבי יהודה עייאש, שו"ת אמונת שמואל, שו"ת תורת חסד (אורבאך), חפ"ן חיים בדעת התוס', וגם כך לומד שו"ת ציץ אליעזר בדעת הרמב"ם.

הרי הגמ' במסכת סנהדרין [בדף נ"ט ע"א] אומרת, ליכא מידעם, דלישראל שרי, ולגוי אסור. דהיינו, אין דבר שהוא אסור לגויים, ואילו לעם ישראל הוא יהיה מותר. וכי עם ישראל, יהיו פחות מן הגויים? אולי לכאורה נראה, כי ישנו דבר אחד, או אולי כמה דברים, שאולי נראה כך. אבל הגמ' אומרת, כי הדבר אינו יכול להיות. הרי אדרבה, לנו יש את תרי"ג מצוות, ולהם יש רק שבע מצוות. וגם בפרטי המצוות, לא יתכן שיהיה דבר כזה.

והגמרא שואלת, ואם תאמר, שהרי כתוב כי בן נח נהרג על שוה פרוטה, ואילו היהודי אינו נהרג על כך? מתרצת הגמ', כי זהו אינו הבדל בדין,

ישנה כאן שאלה יסודית, האם הפלת עובר, זהו איסור מן התורה, או מדרבנן? השואל מביא ראיה, מדברי שו"ת יביע אומר. האמת היא, כי ראיתי אותו, אולם לא הזכרתיו בשיעור. א"כ טוען השואל, לפי דבריו, רוב האחרונים והראשונים סוברים, כי הפלת עובר זהו איסור מדאורייתא. יוצא כי כל מה שמהרי"ט התיר מצד פגם המשפחה, ועפי"ז כתב בעל רב פעלים להתיר היכא שיש צורך גדול, זהו רק לדעת הסוברים כי הפלת עובר זהו איסור מדרבנן.

דרך אגב, במהרי"ט אפילו לא כתוב 'צורך גדול', אלא 'לצורך' בלבד. בעל שו"ת רב פעלים כתב כך, 'לצורך גדול'. וישנם הסוברים, כי אפילו 'לצורך קלוש', הדבר מותר. לא ניכנס בעת לכך.

בכל אופן הוא טוען, כי זהו רק לשיטת הסוברים, כי ההפלה זהו איסור מדרבנן. אבל אם זהו איסור מדאורייתא, ממילא לכאורה זאת רציחה. וא"כ יוצא, כי הסיבות הללו, של פגם במשפחה וחילול ה' או בושה וכדו', אינם סיבה להתיר איסור רציחה מדאורייתא.

אולם ראשית צריכים לדעת, כי ישנן דעות, שהדבר מותר אפילו לכתחילה. לדעתם אין בכך איסור מדאורייתא, ואפילו לא מדרבנן. לפי דברי התוספות במס' נדה [דף מ"ד ע"א], כפי שלומדים הרבה מן המפרשים, הדבר מותר לכתחילה.

התוספות אומרים [בד"ה איהו] כך, אפשר דדוקא היכא דאמו חיה, לא מיחייב ההורגו עד שיצא ראשו, שתלוי קצת בחיות אמו. אבל היכא דמתה, חייב, משום דכמונח בקופסא דמי. וא"ת, אם תמצי לומר דמותר להורגו בבטן אפי' מתה אמו, ולא הוי כמונח בקופסא, אמאי מחללין עליו את השבת, שמביאין סכין דרך רה"ר לקרוע האם, כדמוכח בפ' קמא דערכין (דף י:)? ויש לומר, דמכל מקום משום פיקוח

אלא ההבדל הוא בתכונות. הגויים, אינם בני מחילה, הם אכזריים, ולכן אינם מוותרים על פחות משה פרוטה. לכן בנושא הזה, היהודי פטור על פחות מפרוטה, ואילו הגוי נהרג על כך.

אבל לכאורה, לפי פשטות הגמ', מוסכם כי בן נח נהרג על העוברים. דרך אגב, לכן תמיד יותר קל, שרופא גוי יעשה את ההפלה, ולא יהודי, כיון שבן נח נהרג על העוברים. זהו דבר ברור. השאלה היא, האם ליהודי, הדבר מותר לכתחילה, או שהוא רק פטור על כך? אפשר להגיד, כי הדבר מותר. ואפשר להגיד, שהוא רק פטור. כיון שלא יכול להיות, שיהיה דבר האסור לגויים, ואצלינו הדבר יהיה מותר. אולם הרבה מפרשים, כגון החת"ס והערוך לנר, הם אומרים, כי הרמב"ם בכלל איננו סובר את הכלל הזה. דהיינו, לפי הרמב"ם, יכול להיות דבר כזה, שאצל הגויים הוא יהיה אסור, וליהודים יהיה מותר. אם כן, אין ראיה ומקור מפורש מהגמ', כי אסור להרוג את העובר.

מאידך, אלו הם חלק מן הסוברים, שהאיסור הוא מן התורה. מושב זקנים לרבותינו בעלי התוס', חקרי לב, מהר"ם שיק, אחיעזר, אוצר המלך לרבי צדוק הכהן מלובלין, אור שמח, שדי חמד, דברי יששכר, שו"ת בית יצחק, שו"ת בנין דוד, שו"ת תורת חסד מבין כך בהרמב"ם. אבל הדבר אינו כתוב במפורש ברמב"ם, ואין ראיה לכך. שו"ת מהר"ם שיק, הרוגאטשובי בשו"ת צפנת פענח.

א"כ אינני רואה, כי ישנו כאן רוב שזהו איסור מדאורייתא. ישנם צדדים לכאן ולכאן. וישנם כאלה שאמרו, שזהו איסור מדרבנן. וישנם כאלה שאמרו, שזהו איסור מדאורייתא. פחות או יותר, זה אותו המספר. הכי הרבה, ישנו הבדל של אחד או שנים. הויכוח הוא, האם זהו איסור מדאורייתא, או מדרבנן. ואם נצרף את דעת הסוברים, כי הדבר בכלל מותר, אזי

בודאי שכבר הטינו את המשקל לצד השני. ואדרבה, ישנם יותר צדדים להתיר עניין זה.

בכל אופן, כפי שאמרתי, מטרתי לא היתה ח"ו לפרסם את העניין, ושאל אחד שלא ילמד מכך היתר, כיון שזאת שאלה חמורה מאד. בכלל לא הייתי רוצה לדבר על הנושא הזה, או לפרסם אותו, לא בשיעור, ולא בשום הזדמנות. אבל כיון שפירסמו זאת ללא ידיעתי מראש, ממילא הייתי חייב להסביר את יסודות העניין, ועל מה בנוי ההיתר. וכמובן, כי ח"ו שתהיה פירצה מכך, שילמדו מכך היתר, משום שאנו היתרנו זאת, אך ורק מצד 'פיקוח נפש' רוחני. דהיינו, בכדי שהאדם הזה, לא יתדרדר ח"ו מבחינה רוחנית. וב"ה, הדבר אכן עצר אותו, ואני מקווה שיעלה במעלות התורה, ושיחזור בקרוב למוטב, אכי"ר.

לפי מה שאמרנו, אין שום סיבה כי ח"ו יבואו להיכשל מכך. אולי ישנם שיאמרו, כי כיון שהיתרנו להם את ההפלה, ממילא כבר ישנה כבר עצה להפלה. אבל הדבר ברור, כי סיבת ההיתר אינה קיימת, ואין מקום לטעון זאת. בכל אופן, כבר הקב"ה עונה למשה רבינו לגבי נעשה אדם בצלמנו וגו', שה"רוצה" לטעות יטעה. הכל תלוי ברצון. דמו בראשו, ואנחנו נקיים.

לגבי יתר הדברים, שהעלה השואל במכתבו, נענה על כך בל"ג בפעם אחרת. אולם כיון שכבר דחינו זאת כבר מהשבוע שעבר, לא נותר זמן להשיב כל כך בשיעור הקודם, לכן לפחות ענינו על החלק הזה, ובל"ג נמשיך בשיעור הבא.

המקום ב"ה יגדור כל פירצות עמו ישראל, "זנפלו" אויבינו לפנינו לחרב, ויוציאנו מכל צרותינו לרוחה, אכי"ר.